

УДК 37.035.6

О. М. ФЕДОРЕНКО

аспірант

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА ВИХОВАНІСТЬ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено поняття національно-патріотичної вихованості учнів загальноосвітніх навчальних закладів, психологічні особливості національно-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Чітко окреслено напрями співпраці педагогів та родини з виховної роботи з учнями, описано методи й засоби національно-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: особистість, вихованість, національно-патріотична вихованість, рефлексія, самосвідомість, свідомість, психологічні особливості підлітків та юнаків.

Тенденції до глобалізації суспільного розвитку формують нові відносини між народами, націями, державами. Глобалізаційні процеси впливають на всі суспільні інституції й процеси. Найвпливовішими чинниками розвитку стають інформація, наука та освіта. Перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, розширення культурно-інформаційних контактів між народами й державами зумовлюють інтеграційні процеси української освіти до європейського та світового освітніх просторів. Міжнародне співтовариство напрацювало низку нормативно-правових актів, де визначено міжнародні стандарти в галузі освіти.

Стаття 26 Загальної декларації прав людини проголошує право кожної людини на освіту. Освіта повинна бути спрямована на всебічний розвиток особистості, сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами; батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх дітей. “Світовою конституцією прав дитини” називають Конвенцію про права дитини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію 28 лютого 1991 р., а з 27 вересня того ж року вона стала складовою законодавства України. Таким чином Україна взяла на себе зобов’язання створювати для дитини безпечні та сприятливі умови, забезпечивши доступ до високоякісної освіти й охорони здоров’я.

Дієвим механізмом розвитку національної системи освіти України відповідно до світових та європейських стандартів стали також такі міжнародно-правові акти: Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти (Париж, 14 грудня 1960 р.); Рекомендації про виховання в дусі міжнародного взаєморозуміння, співпраці й миру, виховання в дусі пошани прав людини й основних свобод (Париж, 1974 р.); Рекомендація № R(83)4 Ради Європи (Комітет Міністрів) “Про сприяння обізнаності про Європу в середніх школах” (18 квітня 1983 р.); Рекомендація № R(98)6 “Про сучасні

мови” (Комітет Міністрів) (17 березня 1998 р.); Рекомендація (2001)15 “Про викладання історії у ХХІ столітті в Європі” (Комітет Міністрів) (31 жовтня 2001 р.); Рекомендація 1501(2001) “Обов’язки батьків і вчителів у вихованні дітей” (Парламентська асамблея Ради Європи) тощо [9, с. 11].

У Державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту” як стратегічні визначено завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення свого громадянського обов’язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України для збагачення і примноження на цій основі культурного і творчого потенціалу нашого народу. У Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності підкреслено необхідність утвердження у шкільній молоді “почуття патріотизму, відданості Батьківщині, й, водночас, відчуття належності до світової спільноти” [7, с. 3].

Серед стратегічних завдань, котрі окреслено Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, передусім, виділяються: формування національної свідомості, виховання почуття патріотизму, відданості в служінні Батьківщині. При цьому підкреслено, що важливою якістю українського патріотизму має бути його дієвість, тобто турбота про благо народу та сприяння становленню й утвердженню української держави [7, с. 6].

Виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції в наш час визнані проблемами загальнодержавного масштабу.

Згідно з концепцією національно-патріотичного виховання, “в основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам’яті про тривалі державницькі традиції України” [8, с. 3].

Національно-патріотична вихованість – це результат засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, ступінь формування в неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни.

Підвищення рівня національно-патріотичної вихованості покликане дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості й ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини.

Актуальність підвищення рівня національно-патріотичної вихованості зумовлено водночас процесом становлення України як єдиної політичної нації. В умовах поліетнічної держави воно покликане сприяти цілісно-

ті, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. При цьому важливо, щоб об'єднання різних етносів і регіонів України для національного відродження, розбудови й вдосконалення суверенної правої держави та громадянського суспільства здійснювалось саме на базі демократичних цінностей, які, у свою чергу, мають лежати в основі національно-патріотичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, пов'язаних із проблематикою виявлення національно-патріотичної вихованості, доводить, що формування національно-культурної ідентичності, національно-патріотичного світогляду, збереження та розвиток духовно-моральних цінностей українського народу є одним із провідних чинників, що впливають на становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста й демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до упадкування духовних та культурних надбань українського народу, досягнення високої культури відносин.

Проблеми формування національно-патріотичної вихованості актуалізувалися наприкінці ХХ ст. й привернули увагу як педагогів, так і психологів, таких як Б. Ананьєв, П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, О. Петровський, П. Якобсон.

Серед сучасних дослідників, які працюють над питанням патріотичного виховання та громадянських якостей особистості, І. Бех визначає патріотичне виховання як керівництво індивідуальним становленням особистості як патріота, що передбачає формування ціннісного позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини [1, с. 48], П. Ігнатенко у своєму науково-методичному посібнику "Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти" визначила, що головними є психолого-педагогічний і народознавчий аспекти патріотичного виховання [5, с. 19], А. Погрібний, Ю. Руденко довели, що ідеологія патріотизму є основою духовності учнів,

Метою статті є виявлення сутності та основних характеристик національно-патріотичної вихованості особистості в психологічному аспекті.

Для розтлумачення поняття "національно-патріотична вихованість особистості" варто спочатку проаналізувати зміст поняття "особистість".

Особистість – це не суто психологічне поняття, її вивчають усі суспільні науки: філософія, соціологія, етика, педагогіка тощо.

О. Винославська у своєму навчальному посібнику визначає особистість як системну соціальну характеристику індивіда, що формує предметну діяльність та спілкування й зумовлює причетність до суспільних відносин [2].

М. Савчин вважає, що особистість – це духовна, соціально-психологічна інстанція людини, функціями якої є виокремлення себе з оточення, самоспричинення внутрішньої й зовнішньої активності, самовираження та саморозвиток у цілісній життєдіяльності, активне переживання в часі й просторі своєї екзистенції [13].

У тому ж посібнику автор формулює такі вікові особливості особистості підлітка: “Підлітковий вік охоплює період від 11–12 до 14–15 років, що відповідає середньому шкільному вікові, тобто 5–9 класам сучасної загальноосвітньої школи. У цей період в особистості дитини відбуваються складні й суперечливі зміни, на підставі чого його ще називають важким, критичним, перехідним. Підліткам властиві прагнення до ідеалів, максималізм, значні фізіологічні зміни. Можна стверджувати, що особливості проявів і перебігу підліткового періоду залежать від конкретних соціальних обставин життя й розвитку підлітка, його соціальної позиції у світі дорослих. Вирішальна роль у його психічному розвитку належить передусім системі соціальних відносин” [13, с. 38].

Підлітковий вік є сенситивним для розвитку самосвідомості особистості. У підлітків виникає інтерес до себе, якостей своєї особистості, потреба оцінити, порівняти себе з іншим. Індивідуальний підхід у вихованні підлітків повинен ґрунтуватися на врахуванні потреби ставлення до дитини як до особистості, відмінностей у статі, темпераменті, інтелекті, здібностях і характері. Педагог покликаний допомагати підліткам у виборі індивідуальних (соціально прийнятних) шляхів самовираження, засобів самоствердження.

У навчальному посібнику О. Сергеєнкова вказує на такі особливості підліткового періоду.

Підлітковий період охоплює навчання в основній школі (5–9 класи) і знаменує собою суттєві зрушення суб’єкта в напрямі дорослішання. Для цього віку характерні бурхливі, але нерівномірні темпи зростання організму та фізіологічні зміни. Ці соматичні зміни стають чинниками ряду надбань психічного розвитку підлітка:

- швидкі темпи зростання та дорослішання викликають формування нового образу “Я”, посилення інтересу до свого зовнішнього вигляду, однак для підлітків характерне незадоволення своєю зовнішністю;
- нерівномірне формування опорно-кісткової системи (зростання рук, ніг та голови випереджає темпи розвитку хребта) супроводжується тимчасовою втратою гармонії в рухах, що примушує підлітка переживати сором’язливість, пригніченість, знижує самооцінку;
- нерівномірний розвиток кровоносної системи (серце росте швидше, ніж судини) може спричинювати погане самопочуття, головний біль, періодичне зниження розумової працездатності;
- у нервовій діяльності підлітка процеси збудження переважають над гальмуванням, що викликає часті перепади настрою, підвищену чутливість, дратівливість;
- розгортання статевого дозрівання, поява вторинних статевих ознак сприяє формуванню почуття дорослості як центрального особистісного новоутворення підлітка, забезпечує активізацію статевої ідентифікації, поштовхає до спілкування з протилежною статтю.

У зв'язку із зазначеними вище фізіологічними змінами підлітковий період синонімічно називається пубертатним. Оскільки темпи статевого дозрівання в підлітковому віці досить швидкі, то позначаються як так званий “пубертатний стрибок” – невідповідність випереджальних темпів статевого дозрівання повільнішим темпам фізичного розвитку та становлення особистості [14, с. 55].

В основних орієнтирах виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів зазначено, що підлітковий вік – складний відповідальний період становлення особистості (за Л. Божович, це період другого народження особистості), в якому формується соціальна спрямованість і моральна свідомість: моральні погляди, судження, оцінки, уявлення про норми поведінки, запозичені в дорослих. Шлях оволодіння ними відбувається через реальні відносини, через оцінку їхньої діяльності дорослими [10, с. 11].

Вікові психологічні особливості не догма, а тільки орієнтир для більш чіткої та суворої думки педагога про своїх учнів. Вікові психологічні особливості підлітків та юнаків залежать від попереднього психічного розвитку підлітків, від їх готовності до сприйняття виховних дій дорослих.

Для кожного вікового періоду притаманні відповідні показники й критерії вихованості. Важливим критерієм вихованості є особистісні якості, передусім духовні та моральні, у яких найвиразніше виявляється сутність її внутрішніх, суб'єктивних ставлень до явищ суспільного життя, людей, праці, до себе, до трансцендентних цінностей.

Вихованість – це властивості і якості особистості, форми її соціальної поведінки. Вихованість є результатом формування та розвитку дитини як особистості, що володіє тими корисними якостями, які необхідні для життя в суспільстві:

- загальнолюдські моральні цінності, які не мають історичних і державних кордонів. Саме вони визначають собою цілі виховання на всіх етапах історії суспільства;
- спеціальні цілі виховання, які відповідають мінливим вимогам поточного моменту історії суспільства й визначають актуальний напрям його прогресу. Такі цілі не встановлюються раз і назавжди й не є постійними.

Виховання почуття патріотизму в учнів загальноосвітніх навчальних закладів є особливо актуальним для України.

Так, на думку Ю. Зубцової, базовими якостями національно-патріотичної вихованості є:

- любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід;
- ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю;
- толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій;
- усвідомлення себе частиною українського народу [4, с. 12].

Формування національно-патріотичної вихованості школярів виражається в усвідомленні власної національно-етнічної належності, шанобливому

ставленні до історії й культури національно-етнічної спільноти та представників інших націй, патріотичних почуттів і патріотичній самосвідомості.

Зауважимо, що дослідники по-різному відповідають на запитання, що найбільше характеризує національно-патріотичну вихованість особистості. Одні вважають, що рівень національно-патріотичної вихованості треба визначати за сукупністю патріотичних якостей, для других визначальною є суспільна спрямованість особистості, для третіх вирішальними є реальні вчинки учнів, для четвертих – співвіднесеність ідеального й реального тощо. Такі підходи швидше доповнюють один одного, ніж суперечать.

Р. Петронговський визначає такі критерії та показники національно-патріотичної вихованості:

- когнітивний (розуміння атрибутів держави, прав і обов'язків);
- етноідентифікаційний (розуміння своєї єдності з українським етносом, у знанні звичаїв, традицій рідного народу, його складної долі та передбачення історичної перспективи його прогресивного зростання);
- емоційно-мотиваційний (бажання включатися в навчальну діяльність, предметно-перетворювальну діяльність та діяльність, спрямовану на збереження історичної пам'яті свого краю, пам'яток культури, вшанування визначних осіб регіону);
- практичний (виявлення пізнавальних, пошукових, організаторських, предметно-перетворювальних умінь та вмінь суб'єкт-об'єктної взаємодії як основи патріотичних звичок) [11, с. 14].

Розглядаючи патріотичні почуття, спираємося на твердження психолога П. Якобсона, що розвиток почуттів відбувається в процесі спеціального впливу на емоційну сферу людини [15, с. 312].

У *патріотичних почуттях* відбивається ставлення особистості до своєї держави, її минулого, майбутнього й сьогодення. Патріотичні почуття: належності до своєї держави та її народу; гордості за успіхи держави, болю за невдачі; поваги до історії, культури, традицій, вірувань, менталітету; захоплення героїчними подвигами минулого та сучасності; любові до рідної природи; шанування рідної мови, традицій, звичаїв, обрядів рідної країни; ностальгії при розлуці з Батьківщиною; неприязні до всього антиукраїнського; національної гідності.

Патріотичні почуття не повинні бути споглядальними, обмежуватися пасивними реакціями милування й уподобання. В ідеалі, як зазначають П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька, “вони спрямовуються на виконання надзавдання – піднести Україну до рівня високо розвинутих світових держав, що вимагає активної творчості всього українського народу” [5, с. 45].

Як свідчить історичний досвід, патріотичні почуття, особливо загострюючись у складних, екстремальних, доленосних для Батьківщини ситуаціях, єднають людей, спонукають ставити суспільне вище за особисте, зменшують життєвий егоїзм.

Патріотичні переконання містять у собі знання, поєднані зі щирою впевненістю в їхній істинності [6, с. 27]. Мета переконань полягає в підведенні людини не тільки до розуміння певних положень патріотичних почуттів, а й до внутрішнього їхнього сприйняття. До патріотичних переконань належать такі: визнання визначальної ролі народу й Батьківщини в житті людини; визнання здатності українського народу побудувати власну державу й навести в ній порядок; віра в майбутнє України та українського народу; віра в невичерпні сили, талант, неповторність, працьовитість українського народу; віра в незламність, силу, стійкість, міць та справедливість держави.

Справжній патріот не може жити повноцінним життям, бути щасливим без праці на благо своєї країни, без боротьби за краще життя українського народу та України. Тому, крім почуттів і переконань, важливою є діяльність.

Патріотична діяльність включає усвідомлення глибокого зв'язку з народом, участь у його справах, турботу про його благо; збереження та примноження культури, традицій, звичаїв, обрядів рідної країни; дотримання вироблених народом моральних норм і правил, законів держави; діяльність, спрямовану на утвердження державності свого народу, зміцнення незалежності своєї держави та готовність її відстоювати; сумлінне виконання своїх обов'язків у навчанні, вміння творчо працювати.

Міцна нація починається з міцної родини, де дітям переходить мудра наука любові, довіри, взаємної вимогливості й відповідальності. Виховувати патріотичні почуття особистості необхідно з обговорення психологічних аспектів сутності родини та її місця в житті дитини, відносин учнів з рідними, уміло поєднуючи бесіду з використанням відповідних психологічних вправ і завдань.

Родина є найстародавнішим соціальним інститутом, вона є необхідним компонентом соціальної структури будь-якого суспільства, що виконує багато соціально значущих функцій, відіграє важливу роль у суспільному розвитку. У ній відбуваються первинна соціалізація й виховання дітей аж до досягнення ними громадянської зрілості [12 с. 178]. Тому робота вчителя з національно-патріотичного виховання школярів має починатися з формування патріотичних почуттів дитини до власної родини, що має виражатися не лише на словах, а й у вчинках учня. На початку підліткового віку учні усвідомлюють особисті цінності, відбувається їх емоційне освоєння, яке закріплюється в діяльності, поведінці та міжособистісних взаєминах [1, с. 8].

Показником рівня національно-патріотичної вихованості школярів є виникнення рефлексивних процесів.

Рефлексія є зверненням уваги суб'єкта на самого себе й на свою свідомість, зокрема на продукти власної активності, а також на їх переосмислення [3, с. 690].

На відміну від свідомості, самосвідомість орієнтована на осмислення дитиною своїх дій, почуттів, думок, мотивів поведінки, інтересів, своєї позиції в суспільстві.

Висновки. Основні складові психологічного патріотизму як базової культури формуються в процесі національно-патріотичного виховання в середньому шкільному віці. Здійснення ефективного національно-патріотичного виховання школярів передбачає ґрунтовне знання й урахування в своїй педагогічній діяльності вчителями вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Виховання патріотизму в середній школі має велике значення, оскільки йдеться про долі сьогоденішнього й майбутнього поколінь, оскільки наші молоді сучасники повинні не тільки володіти належним обсягом знань, але вони повинні стати зрілими духовно й інтелектуально.

У психолого-педагогічній літературі є чимало методик і програм діагностики вихованості, які звертаються до різних критеріїв. За спрямованістю, способом і місцем застосування критерії вихованості умовно поділяють на дві групи:

1) пов'язані з проявом результатів виховання у зовнішній формі – судженнях, оцінках, вчинках, діях особистості (провідні якості особистості, основні відношення особистості, віддалений результат виховання, суспільна спрямованість, поведінка у проблемній ситуації тощо);

2) пов'язані з явищами, прихованими від очей вихователя, – мотивами, переконаннями, планами, орієнтаціями.

Корекційна робота може здійснюватися в три етапи:

1) виховання любові та пошани до власної родини;

2) виховання патріотичних почуттів щодо рідного міста;

3) виховання в дитини патріотичних почуттів щодо своєї країни.

Для окреслених етапів характерне послідовне формування в самосвідомості дитини спільних для родини, міста й країни характеристик – “моє, рідне, люблю”.

Підвищення рівня національно-патріотичної вихованості може здійснюватися лише через активну роботу учнів, комплексного звернення до їхньої когнітивної, емоційної та поведінкової сфер: закріпленні інформації на емоційному й чуттєвому рівнях, формуванні активних виявів патріотизму в поведінці та діяльності.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. / І. Д. Бех. – Київ: Академвидав, 2009. – 248 с.

2. Винославська О. В. Психологія: навч. посіб. / О. В. Винославська. – Київ: ІНКООС, 2005.

3. Головин С. Ю. Словарь психолога-практика / С. Ю. Головин. – Минск: Харвест, 2001. – 976 с.

4. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.07 / Ю. Є. Зубцова. – Київ, 2012. – 21 с.

5. Ігнатенко П. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька. – Київ : Ін-т змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.
6. Кононенко П. Концепція української національної школи – родини / П. Кононенко, Т. Усатенко // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – Київ : Школяр, 1997. – С. 123–133.
7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: проект / наук. творч. кол.: О. Сухомлинська (наук. кер.) та ін. // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7–13.
8. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641.
9. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – Київ : Грамота, 2005. – 448 с.
10. Основні орієнтири виховання учнів : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 р. № 1243.
11. Петронговський Р. Р. Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Р. Р. Петронговський. – Київ, 2002. – 21 с.
12. Прасол Д. В. Психодіагностика та корекція в роботі шкільного психолога : метод. посіб. / Д. В. Прасол. – Миколаїв : Кріт, 2009. – 214 с.
13. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Академія, 2014 – 384 с.
14. Сергєєнкова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – Київ : Центр навчальної літератури, 2012. – 376 с.
15. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – Москва : Просвещение, 1969. – 312 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2016.

Федоренко Е. Н. Национально-патриотическая воспитанность учащихся общеобразовательных школ: психологический аспект

В статье рассмотрено понятие национально-патриотической воспитанности учащихся общеобразовательных учебных заведений, психологические особенности национально-патриотического воспитания учащихся общеобразовательных учебных заведений. Четко обозначены направления сотрудничества педагогов и семьи по воспитательной работе с учащимися, описаны методы и средства национально-патриотического воспитания учащихся общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: *личность, воспитанность, национально-патриотическая воспитанность, рефлексия, самосознание, сознание, психологические особенности подростков и юношей.*

Fedorenko O. Patriotic Education of Students in Secondary Educational Institutions: Psychological Aspects

In the present article the author highlights the purpose of patriotic education of the middle classes students, the psychological characteristics of patriotic education of the middle classes students in school, clearly delineated areas of cooperation between teachers and families on educational work with the students, the methods and means of patriotic education of children of school age. The national-patriotic education – a result of assimilation of individual national values and norms of the culture, the degree of formation of its national identity, civic, patriotic beliefs and behaviors, understanding their actions and actions for the benefit of the people and state of readiness for defending the homeland.

Increased national-patriotic education – designed to give new impetus to the spiritual improvement of people forming civil society in Ukraine, which provides for the transformation of civic consciousness, moral, legal, cultural identity, prosperity and national identity based on the recognition of priority rights.

The urgency of raising the national-patriotic upbringing conditioned by both the process of formation of Ukraine as a single political nation.

The main components of psychological patriotism as the core culture emerging in the national-patriotic education of the average school age. Implementation of effective national-patriotic education of students provides a thorough knowledge and consideration in their teaching activities teachers' age and individual children.

Patriotism Education in secondary schools is of great importance because it is the fate of present and future generations, as our young contemporaries should not only possess the proper amount of knowledge, but they have become mature spiritually and intellectually.

Key words: *personality, patriotic education, reflection, self-consciousness, consciousness, students, general education.*